

EN RECORD DE LA CIÈNCIA EXILIADA

LES CONSEQÜÈNCIES CIENTÍFIQUES DE LA GUERRA CIVIL

Anna Iborra

Quan es pensa en les repercussions del franquisme, se sol oblidar la sagnia científica que va significar la dictadura a Espanya. Recordar-ho és l'objectiu de l'exposició *Científics de l'exili 1939-2009*, que es pot visitar fins al pròxim 7 de març al palau Cerveró de València –seu de l'Institut d'Història de la Ciència i la Documentació– i que ha estat comissariada pel catedràtic d'Història de la Ciència i la Documentació Josep Lluís Barona.

Una mostra que es va inaugurar el passat 5 de novembre, coincidint amb la celebració del congrés *L'exili científic republicà. Un balanç històric 70 anys després*. Així, en paral·lel, el congrés, amb més d'una vintena de ponents, i l'exposició, amb més de 200 documents escrits i material audiovisual cedits per diferents institucions, van rememorar els científics que van patir l'exili tant fora com dins d'Espanya.

REFLEX D'UNA ÈPOCA

L'exposició mostra una gran varietat de testimonis escrits tant de l'època anterior a la guerra com de l'etapa bèl·lica: correspondència entre investigadors, informes, expedients de científics, notes, rebuts... fins i tot una targeta postal amb imatges d'un laboratori i de la Residencia de Estudiantes de Madrid.

La mostra consta també de cartells que es dirigeixen a la població civil i reflecteixen la situació bèl·lica: un d'ells consisteix en consells sanitaris tipus «protegeix el menjar de les mosques» o «beu aigua controlada pels serveis sanitaris». Acompanyant els cartells i la documentació, els quadres de l'artista alcoià Antoni Miró mostren els diferents vaixells que partiren cap a l'exili (*De la Salle, Stanbrook, Massilia*) i també diversos col·lectius exiliats, com les dones i els xiquets. Obres que l'artista va realitzar per al monogràfic de la revista *MÈTODE Ciència i exili: la diàspora dels científics republicans* la passada primavera de 2009 i que ara es recuperen per a aquesta exposició.

La projecció d'uns documentals cedits per l'Institut Valencià de Cinematografia (IVAC) completa l'exposició, que ret homenatge també de manera audiovisual als científics que van haver d'exiliar-se, projectant els seus noms en blanc sobre un fons negre, amb l'objectiu de recordar tots i cadascun d'ells.

© Ana Ponce & Ivo Rovira

L'exposició *Científics de l'exili 1939-2009* conté multitud de testimonis escrits, artístics i científics de l'exili. A dalt, bust de Santiago Ramon y Cajal, que presidia l'Ateneu Ramon y Cajal a Mèxic. Aquesta institució va estar molt de temps presidida per José Puche, que en morir va llegar aquesta escultura, junt amb altres materials i documents, a la universitat de la que havia estat rector durant la República: la Universitat de València. A la dreta, un retrat de l'exposició que mostra el físic Blas Cabrera, un dels nostres científics destacats que hagueren d'exiliar-se a Mèxic amb motiu de la Guerra Civil.

© Ana Ponce & Ivo Rovira

«QUAN ES PENSA EN LES REPERCUSSIONS DEL FRANQUISME, SE SOL OBLIDAR LA SAGNIA CIENTÍFICA QUE VA SIGNIFICAR LA DICTADURA A ESPANYA. RECORDAR-HO ÉS L'OBJECTIU D'AQUESTA EXPOSICIÓ DEDICADA ALS CIENTÍFICS DE L'EXILI»

■ LES CONSEQÜÈNCIES DE LA GUERRA CIVIL

Abans de la Guerra Civil, la ciència espanyola vivia el que es va denominar com l'edat d'argent. La modernització del país va promoure la ciència i la sanitat pública. El premi Nobel de Medicina atorgat a Santiago Ramón y Cajal el 1906 va incentivar la investigació científica i es va crear la Junta para la Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas (JAE). Es van crear nombroses institucions científiques, com l'Institut Nacional de Ciencias i el Museo Nacional de Ciencias Naturales; però, com explica el professor d'Història de la Ciència de la Universitat de València i membre del comitè científic del congrés, Joan Lloret, «la majoria de les institucions científiques més importants quedaren desfetes després de la Guerra Civil».

La Guerra Civil va alterar profundament les activitats científiques, la recerca i l'ensenyament universitari. Els metges i científics van ser militaritzats i la recerca i l'ensenyament anaven orientats cap als interessos bèl·lics. Prova d'això són els llibres o revistes que trobem a les vitrines de l'exposició, com el manual *Táctica sanitaria militar* o la *Revista de Sanidad y de Guerra*.

Les conseqüències per a la comunitat científica van ser l'exili a altres països i l'exili interior. Els que es van exiliar es traslladaren sobretot a l'Amèrica Llatina, on cal destacar el paper d'acollida de Mèxic,

gràcies a l'interès del seu president, Lázaro Cárdenas, per rebre els científics espanyols. A l'estranger, els científics espanyols s'adaptaren a les investigacions científiques dels països d'acollida i representaren un paper cabdal.

De fet, no tots els científics van eixir malparats del conflicte. Severo Ochoa, per exemple, va triomfar a l'estranger més enllà del que les modestes condicions espanyoles li haurien permès. Però no tots van tenir aquesta sort: el 1939 hi havia 270.000 persones a les presons espanyoles i més de 500.000 republicans havien passat per camps de concentració.

Dins d'Espanya, els científics que es quedaren van patir una sort d'exili interior: des d'inhabilitacions, suspensió de feina i sou, presó... i encara drames pitjors com ara el del qui fou rector de la Universitat de València, Joan Baptista Peset Aleixandre i de l'històleg Luis Urtubey Rebollo. El rector Peset va ser president d'Izquierda Republicana a València, cosa per la qual va morir afusellat a mans dels feixistes. Luis Urtubey era catedràtic de Medicina per la Universitat de València i el seu llibre *Manual de histología* es va publicar durant dècades. Va patir un exili interior terrible i va morir en la indignació. Un altre exemple menys dramàtic de la situació dels científics exiliats dins del país és el del doctor en farmàcia Enrique Moles, que, després que l'inhabilitaren, va haver de sobreviure treballant com a assessor en laboratoris privats i fent classes particulars de ciències.

«LA GUERRA CIVIL VA ALTERAR PROFUNDAMENT LES ACTIVITATS CIENTÍFIQUES, LA RECERCA I L'ENSENYAMENT UNIVERSITARI. LES CONSEQÜÈNCIES PER A LA COMUNITAT CIENTÍFICA VAN SER L'EXILI A ALTRES PAÏSOS I L'EXILI INTERIOR»

Els actes inaugurals van comptar amb un testimoni excepcional de l'exili: Julián de Zulueta, malariòleg de l'Organització Mundial de la Salut i president de la Institución Libre de Enseñanza. Amb divuit anys, en plena Guerra Civil, De Zulueta va sortir d'Espanya juntament amb son pare per traslladar-se a Colòmbia. De Zulueta representa precisament una altra de les conseqüències de l'exili, la dels joves que van partir i van desenvolupar la seua carrera científica als països d'acollida. Ara, amb 91 anys, el científic va estar present a València per compartir la seua experiència. En la seua conferència, titulada «El que es va poder fer a l'exili», va relatar el seu períple vital: els seus estudis de medicina tropical, la formació a la Universitat de Cambridge, on va estudiar parasitologia i genètica, i les seues investigacions contra la febre groga per a la Rockefeller Foundation i contra la malària per a l'OMS. Tot un exemple del que aquest científic va poder fer a l'exili. ☺

Anna Iborra. Estudiant de periodisme, Universitat de València.

